

ВПЛИВ ПРАКТИКИ ЄСПЛ НА РЕФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Олександр Васильовича ШЕЛЕСТ,

*аспірант кафедри галузевого права та
загальноправових дисциплін
Інституту права та суспільних
відносин, Відкритий міжнародний
університет розвитку людини «Україна»
<https://orcid.org/0009-0009-6789-5084>*

Інститут адміністративної відповідальності в Україні зазнає суттєвої трансформації під впливом практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Ратифікація Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року Верховною Радою України у 1997 році [1] зумовила необхідність приведення адміністративно-деліктного законодавства у відповідність до стандартів Ради Європи. Актуальність теми обумовлена тим, що Україна є однією з держав із найбільшою кількістю рішень ЄСПЛ, значна частина яких стосується порушень у сфері адміністративно-деліктних правовідносин, а імплементація висновків Суду є необхідною умовою євроінтеграції в контексті виконання вимог кластеру «Правосуддя та основоположні права» [2]. Питання взаємодії національного адміністративного права та практики ЄСПЛ досліджувалися у працях Т. О. Коломоець [3], О. В. Кузьменко [4] та інших вчених. Однак комплексне дослідження цієї проблематики в умовах євроінтеграційних процесів залишається недостатньо опрацьованим.

Вплив практики ЄСПЛ реалізується через декілька взаємопов'язаних механізмів. По-перше, Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 № 3477-IV [5] встановлює обов'язковість урахування практики Суду як джерела права. По-друге, трансформація здійснюється через механізм загальних заходів на виконання рішень ЄСПЛ – внесення змін до законодавства та правозастосовної практики. Важливим питанням є застосування автономного поняття «кримінальне обвинувачення» у розумінні ст. 6 Конвенції. ЄСПЛ виробив критерії його визначення у справі «Енгель та інші проти Нідерландів» (1976) [6]: класифікація правопорушення у національному праві; природа правопорушення; суворість передбаченого покарання. Значна частина адміністративних стягнень за своєю природою є «кримінальними» у конвенційному розумінні, що поширює на відповідне провадження процесуальні гарантії ст. 6 Конвенції.

Принцип законності, закріплений у ст. 7 Конвенції, передбачає вимоги визначеності, передбачуваності та доступності норм, що

встановлюють відповідальність. Чинний Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X (далі – КУпАП) [7], незважаючи на численні зміни, не відповідає конвенційним стандартам через: відсутність чітких критеріїв розмежування адміністративних і кримінальних правопорушень; недостатнє закріплення принципу пропорційності при призначенні стягнень; обмежені гарантії від самообвинувачення. ЄСПЛ неодноразово констатував порушення ст. 6 Конвенції у справах щодо України, зокрема щодо недостатнього забезпечення права на правову допомогу, порушення принципу змагальності та надмірної тривалості провадження. У справі «Альберт і Ле Конт проти Бельгії» (1983) [8] Суд визначив стандарт судового контролю, згідно з яким оскарження адміністративних рішень про накладення стягнень має забезпечувати повний перегляд справи як з питань права, так і з питань факту. Цей стандарт реалізований через Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV [9], практика застосування якого потребує вдосконалення. Система адміністративних стягнень також зазнає реформування: принцип пропорційності вимагає відповідності стягнення тяжкості правопорушення [10]. У справах щодо регуляторних санкцій ЄСПЛ неодноразово констатував порушення ст. 1 Протоколу № 1 у зв'язку з непропорційністю штрафів, що накладалися в Україні без урахування майнового стану порушника [11]. Стосовно адміністративного затримання, рішення ЄСПЛ щодо України [12] сприяли змінам до КУпАП [7] в частині строків затримання та гарантій прав затриманих.

Механізм імплементації включає законодавчий рівень, рівень судового правозастосування та діяльність Урядового уповноваженого у справах ЄСПЛ [13]. Аналіз практики виконання рішень ЄСПЛ свідчить про прогрес у реалізації індивідуальних заходів, однак загальні заходи – зміна законодавства та судової практики – реалізуються системно недостатньо. Пріоритетними напрямками реформування є: прийняття нового кодифікованого акта замість КУпАП 1984 року, необхідність якого обґрунтована у Стратегії реформування системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки [14]; законодавче закріплення критеріїв Енгеля для розмежування адміністративних і кримінальних правопорушень; реформування системи стягнень з метою забезпечення їх пропорційності; вдосконалення процесуальних гарантій у провадженні, зокрема права на мовчання та принципу змагальності. В умовах воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 [15], окремі конвенційні права можуть обмежуватися відповідно до ст. 15 Конвенції, однак основні гарантії у сфері адміністративної відповідальності мають зберігатися.

Практика ЄСПЛ справляє системний та багаторівневий вплив на реформування інституту адміністративної відповідальності в Україні через механізм обов'язкового урахування конвенційних стандартів при правотворчості та правозастосуванні, виконання рішень Суду у

конкретних справах, а також запровадження автономних конвенційних понять в адміністративно-деліктне законодавство. Незавершеність реформування, відсутність нового кодифікованого акта та системні недоліки провадження у справах про адміністративні правопорушення залишаються головними перешкодами на шляху приведення інституту адміністративної відповідальності у відповідність до стандартів ЄСПЛ і є необхідною умовою для утвердження верховенства права та успішної євроінтеграції України.

Список використаних джерел:

1. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 № 475/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 40. Ст. 263.
2. European Commission. Ukraine 2023 Report. Brussels : European Commission, 2023. 183 p.
3. Коломоєць Т. О. Систематизація адміністративно-деліктного законодавства України: сучасний стан та перспективи. Запоріжжя : Гельветика, 2021. 392 с.
4. Кузьменко О. В. Адміністративно-деліктне провадження у контексті стандартів Ради Європи. Адміністративне право і процес. 2022. № 2 (38). С. 45–57.
5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 30. Ст. 260.
6. Engel and Others v. the Netherlands : judgment of 8 June 1976. Application No. 5100/71. ECHR. Series A, No. 22.
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. Дод. до № 51. Ст. 1122.
8. Albert and Le Compte v. Belgium : judgment of 10 February 1983. Application No. 7299/75; 7496/76. ECHR. Series A, No. 58.
9. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35–37. Ст. 446.
10. Теремецький В. І. Принцип пропорційності як правовий механізм забезпечення балансу між публічними інтересами та правами людини. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2025. № 2. (35), ч. 2. С. 343–360. <https://doi.org/10.32631/vca.2025.2.59>
11. Immobiliare Saffi v. Italy : judgment of 28 July 1999. Application No. 22774/93. ECHR. Reports of Judgments and Decisions 1999-V.
12. Lutsenko v. Ukraine : judgment of 3 July 2012. Application No. 6492/11. ECHR.
13. Про Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини : постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.2006 № 784. Офіційний вісник України. 2006. № 23. Ст. 1730.
14. Про Стратегію реформування системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки : указ Президента України від 11.06.2021 № 231/2021. Офіційний вісник України. 2021. № 50. Ст. 3048.
15. Про введення воєнного стану в Україні : указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. Офіційний вісник України. 2022. № 17. Ст. 896.